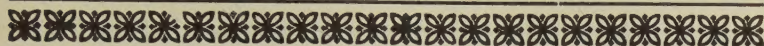
Gereformeerd Theologisch Tijdschrift.
Redactie-Adres: Prof. Dr T. HOEKSTRA te Kampen.
Aflevering 5. **Mei 1934.**

KARAKTER EN STRUCTUUR VAN DE GROOTE REDEVOERINGEN, OPGENOMEN IN DE HANDELINGEN DER APOSTELEN

door

H. N. RIDDERBOS, drs theol.

II. STRUCTUUR.

De vraag, *welke* de structuur is van de groote redevoeringen in de Handelingen der Apostelen, kan beantwoord worden door het geven van min of meer analytische schemata van deze redevoeringen, zooals dat in het bovenstaande is gebeurd. De vraag naar de *behandeling* van de structuur, houdt echter verder in, de vraag naar de beteekenis van die schemata, m. a. w.: wat moeten wij daaruit afleiden, wat leeren zij ons. Voor iedere redevoering afzonderlijk is die vraag al in hoofdzaak behandeld bij het *karakter,* daar dit natuurlijk, behalve door den *inhoud,* ook bepaald wordt door keuze en samenstelling der verschillende elementen. Hier is dus nog de vraag te beantwoorden, wat ons de structuur der verschillende redevoeringen leert, wanneer wij die redevoeringen naar hun structuur met elkander *vergelijken.* Bij nadere beschouwing valt deze vraag dan nog in twee deelen uiteen (welker beantwoording het *schema* vormt van dit deel):

1o. Kunnen wij in deze redevoeringen iets gemeenschappelijks ontdekken wat *keuze* en *groepeering* der elementen betreft?

2o. Kunnen wij, indien dit het geval is, van dat gemeenschappelijke ook iets ter nadere verklaring zeggen?

Wanneer we gaan vergelijken, ligt het voor de hand, eerst de redevoeringen te vergelijken, die een gemeenschappelijken auteur hebben. Allereerst komen in beschouwing de 3 redevoeringen van Petrus in Hand. 2, 3 en 10. We zien daarin inderdaad vele gemeenschappelijke elementen. Het volgende overzicht (1) toont dit aan :

Hand. 2 : 14—36, 40	*Hand. 3 : 12—26*	*Hand. 10 : 34—43*
1 Aanspraak, vs. 14	vs. 12	
2 Aansluiting aan een feit dat alle gemoederen vervult, dat in ieder geval algemeen bekend mag heeten, vss 14, 15	vs. 12	vss 34, 37
3 Getuigenis van Jezus den Nazarener, vss 22—36	vss 13—15, 17-18, 20-24, 26	vss 37-43
a van God verordineerd, vs. 22	vss 22, 26	vs. 38
b deed wonderen, vs. 22		vs. 38
c (door de Joden) gedood, vs. 23	vss 13, 15	vs. 39
d God wekte Hem op, vss 24, 32	vs. 15	vs. 40
e Deze opwekking geschiedde overeenkomstig de Schrift, vss 25—31, evenals ook zijn lijden en dood, vs. 23	vs. 18	
f De gekruisigde Christus is thans verhoogd, vss 33, 36	vs. 21	vs. 36
4 De apostelen zijn Zijn getuigen, vs. 32	vs. 15	vss 39, 41

5 Oproep tot bekeering met het oog op het gericht, vss 38, 40	vss 19, 20, 26	vs. 42
Hand. 2 : 14—36, 40	*Hand. 3 : 12—26*	*Hand. 10 : 34—43*
6 Belofte van vergeving der zonden, vs. 38	vs. 19	vss 36, 43
7 Deze belofte komt eerst tot de Joden, vs. 39	vss 25, 26	vs. 36
8 Geldt ook voor de andere volken, vss 21, 39	vss 25, 26	vss 34-36, 43.

Er blijkt dus een frappante overeenstemming te bestaan in de elementen ; na de aansluiting bij de historische situatie, loopen de redevoeringen in wezen parallel wat de elmenten betreft, al zijn er natuurlijk in iedere redevoering afzonderlijk characteristica, die echter bij de behandeling van het *karakter* reeds ter sprake zijn gekomen. Allereerst valt dus op het gemeenschappelijke element, in *formeel* opzicht : de vermelding van wat algemeen bekend was. Nu kan men zeggen, dat de ratio hiervoor in hs 2 (de teekenen en wonderen die men zag geschieden) en 3 (de genezing van den kreupele) en ook in hs 10 wat vs. 34 betreft (de openbaring aan Cornelius geschied), voor de hand lag ; maar dit geldt dan toch alleen van de aansluiting aan het *bizondere* feit, waarbij Petrus zich aansloot ; die aansluiting zèlf bij wat spreker en aangesprokenen gemeenschappelijk gelooven of zien, ligt niet altijd even sterk voor de hand. Toch zullen we ook in het vervolg dit element telkens zien terugkeeren : het blijkt iets karakteristieks te zijn in al deze redevoeringen. Ook in hs 10 zoekt Petrus nog een nader aanknoopingspunt, n.l. in vs. 37 („gij weet" enz.).

Maar verder hebben deze drie redevoeringen in het *materieele* veel gemeenschappelijks ; men zie het overzicht (1).

Ook in de groepeering zien wij parallelisme. Eerst aansluiting

bij de historische situatie, dàn getuigenis van Jezus, daarna opwekking tot bekeering. Dit laatste is telkens de conclusie, die uit het getuigenis van Jezus wordt getrokken. Dat is de toepassing voor de hoorders. Deze redevoeringen zijn maar niet uiteenzettingen van feiten, maar willen de toehoorders ergens toe brengen. Intusschen staat dit paraenetische in Hand. 3 : 12—26 sterker op den voorgrond dan in Hand. 2 : 14—40 (zie bij „Karakter").

Wanneer wij nu de schemata der andere redevoeringen inzien, dan valt, in verband met het voorafgaande, allereerst op de redevoering in Hand. 13 : 16—41 te letten. Zij vertoont n.l. ook vele van de gemeenschappelijke elementen, die in Hand. 2, 3 en 10 werden opgemerkt. Dit toont het volgende overzicht (2) aan.

Hand. 13 : 16—41.	*Correspondeerend element in overzicht* (1)
1 Aanspraak, vs. 16	1
2 Aansluiting bij wat algemeen bekend is, vss 16—22	2
3 Getuigenis van Jezus, vss 23—27	3
a door God verordineerd	*a*
b gepredikt door Johannes,vss 24—25	
c gedood door de Joden, vs. 27	*c*
d naar de Schrift, vs. 27	*e*
e begraven, vs. 29	
f door God opgewekt, vss 30, 34	*d*
g gezien door de apostelen, vs. 31	4
h thans verhoogd, vs. 34	3*f*
i Christus vervulling der Schrift, vss 32—37	vgl. 3*e*
4 Vergeving der zonden door Hem, vs. 38	6
5 Rechtvaardiging door het geloof, vs 39	vgl. 10 : 43
6 Niet door de Wet van Mozes, vs. 39	

7 Oproep tot bekeering met het oog op het gericht, vss 40, 41. 5

De overeenstemming is weer zeer duidelijk. Allereerst weer het element van de aansluiting bij wat algemeen bekend is. Intusschen heeft dit een geheel anderen inhoud dan in Hand. 2, 3 en 10. Paulus gaat hier uit van Gods werk in het Oude Testament. Hierdoor verkrijgen deze redevoeringen een geheel ander aspect dan b.v. die in 10 : 34—43, maar dit moet uit het karakter worden verklaard : de aansluiting is even wezenlijk. Verder ook hier het getuigenis van Jezus Christus, met vele gelijke elementen als de vorige drie redevoeringen. De karakteristieke verschillen zijn boven besproken. Frappant is nog in dit gedeelte de overeenkomst van het bewijs, dat de aanhaling uit Ps. 16 op Jezus betrekking heeft, met datzelfde bewijs in Hand. 2. Zoowel hier (in vs. 35) als in Hand. 2 : 27 wordt n.l. Ps. 16 : 10 aangehaald, en dan wordt zoowel hier (vs. 36) als in Hand. 2 : 29 op het graf van David gewezen om te bewijzen dat Ps. 16 op Jezus moet zien. Ook de groepeering der elementen is weer in wezen gelijk. De oproep tot bekeering staat weer aan het slot.

Het schema van deze redevoering brengt ons nu eerst tot de beschouwing van de structuur van Stephanus' redevoering. W. Soltau ziet zooveel overeenkomst tusschen deze twee, dat hij tot de uitspraak komt : „Die Rede des Paulus sollte offenbar ein Gegenstück zu der des Stephanus sein" [4]. Nu is dit, afgezien nog van zijn hypothese over het ontstaan dezer redevoeringen, een miskenning van hun totaal verschillend karakter (zie boven). Maar men kan aan deze uitspraak zien, hoe belangrijk in de structuur der redevoeringen is het element van de aansluiting aan datgene wat als gemeenschappelijke kennis of geloof geldt tusschen spreker en hoorders. Want om dat element gaat het hier. Men vergelijke

4) „Die Herkunft der Reden in der Apostelgeschichte" in Zeitschr. für die neutest. Wiss. 1903, S. 140.

Hand. 13 : 16—22 met Hand. 7 : 2—47 (13 : 16 met 7 : 2; 13 : 17 met 7 : 2, 36; 13 : 18 met 7 : 39—42; 13 : 19 met 7 : 45; 13 : 22 met 7 : 46). Bij alle overeenkomst ziet men dan tevens, dat slechts met groote reserve de uitspraak van Soltau te aanvaarden is: „Es fehlt auch nicht der Übergang von David zu Jesus" (a. w. S. 150). Men kan slechts zeggen, maar dan ook met allen nadruk, dat het formeele element van *aansluiting* hier eveneens wordt gebruikt.

Maar de rede van Stephanus, welk een gansch bizonder karakter zij ook naar vorm en inhoud mag dragen, heeft nog meer overeenkomstige elementen met de vooraf besproken redevoeringen. Zoo heeft dat element van aansluiting nog andere dan formeele beteekenis (zoo trouwens ook in Hand. 13) : dit element moet uit het verleden, uit het Oude Testament, *bewijzen* de waarheid van Stephanus' betoog, en daar dit betoog geheel gericht is op den Christus, komt dit geheele element overeen met element 3*e* in (1) en 3*i* in (2). Dit wordt trouwens duidelijk in 7 : 52 uitgesproken. Ook 7 : 37 geeft dit element van de voorzegging van Christus in bijna woordelijke overeenstemming met 3 : 22.

Zooals bij het „karakter" reeds uitkwam, wordt in deze rede voor 't grootste deel slechts van Jezus getuigd, zonder Diens naam te noemen. Dit brachten de omstandigheden mee. Als Stephanus echter aan het einde (7 : 52) met zooveel woorden uitspreekt, wat hij feitelijk steeds op het oog had, dat „zij verraders en moordenaars van den Rechtvaardige geworden zijn", dan is dat terstond weer in frappante overeenstemming met de uitdrukkingen in 3 : 14.

De oproep tot bekeering en belofte van vergeving der zonde (het derde groote element dat wij telkens terugvonden), komt in deze boetprediking niet met zooveel woorden tot uitdrukking, al zal Stephanus toch zeker, vooral met het slot 7 : 51—53, óók de bedoeling gehad hebben zijn hoorders tot inkeer te brengen. In zooverre is dit element dan ook, in overeenstemming met de vorige groepeeringen, aan het slot geplaatst.

Thans kom ik tot het schema van Hand. 17 : 22—31. Het karakter, dat deze redevoering draagt, voorspelt reeds, dat hier veel *speciale* elementen zullen voorkomen. Toch treft dadelijk het voorkomen van het formeele element der *aansluiting,* dat wij tot nu toe bij alle andere redevoeringen vonden, doordat Paulus begint te spreken van de altaarinscriptie. Maar hiermee is de overeenkomst, ook bij al het verschil, niet uitgeput. E. Norden demonstreert het voorkomen van wat hij noemt „typische Motive" juist door de vergelijking van Hand. 17 : 22—31 met Hand. 3 : 12—26[5]). Zijn betoog, hier schematisch voorgesteld, toont het volgende aan (3) :

Hand. 17 : 22—31	*Hand. 3 : 12—26*
1 Het persoonlijke, vs. 22	vs. 12
2 Plechtig begin, vs. 24 (ὁ Θεος ὁ ποιησας τον κοσμον και παντα τα ἐν αὐτωι)	vs. 13 (ὁ Θεος ᾿Αβρααμ και ᾿Ισαακ και ᾿Ιακωβ ὁ Θεος των πατερων ἡμων)
3 Verwijt, vss 14, 15 (dat zij zich aan idololatrie bezondigd hebben)	vss 24, 29 (dat zij den Zoon van dezen God gedood hebben)
4 Zij hebben dit in onwetendheid gedaan, vs. 30	vs. 17
5 Bekeering is noodig met het oog op het gericht, door een man dien God uit de dooden heeft opgewekt, vss 30, 31	vss 19, 15, 26.

In het breedere verband van de tevoren besproken redevoeringen zijn vooral van belang de elementen 1 en 5, die overeenkomen met de elementen 1, 2, 3*d* en 5 in overzicht (1) en met 1, 2, 3*f* en 7 in overzicht (2). Het typische parallelisme van element 3 en 4 in dit overzicht (3), moet m. i. vooral uit het paraenetische karakter (zie boven) van deze

5) „Agnostos Theos" 1913, S. 8/9.

twee redevoeringen verklaard worden. Verder blijkt element 2 ook een typisch motief te zijn : vgl. Hand. 14 : 15. Overigens is dit overzicht van belang om het *algemeen* voorkomen van het element der aansluiting, van de prediking van Jezus' opstanding en van den oproep tot bekeering met het oog op het gericht, aan te wijzen. Tevens is ook hier weer de *groepeering* als in de vorige redevoeringen.

(Over de beteekenis, die E. Norden hecht aan het motief van de altaarinscriptie, wordt bij de beantwoording van de tweede vraag van het schema (zie pag. 238 e. v.) gehandeld.)

Thans de structuur van *Hand. 20 : 18—35*. Harnack zegt van deze redevoering, dat zij van al de andere „auffallend absticht" [6]). Dit geldt ook van haar structuur. Dit komt omdat zij niet een getuigenis aangaande Jezus Christus is tot degenen die Hem nog niet hebben aangenomen, maar het karakter draagt van een vermaning om bij het aangenomen getuigenis te blijven. Zoo ontmoeten wij hier ook niet de elementen, die wij tot nu toe als een ijzeren bestanddeel hebben opgemerkt in de redevoeringen: de prediking aangaande Jezus' opstanding en de opwekking tot bekeering. Toch is ook deze redevoering van belang in het kader der andere. In de eerste plaats valt ook hier op te merken de aansluiting aan wat bekend is, met de typische formule: „gijlieden weet", vgl. 10 : 37. Verder vinden we hier als nieuwe elementen de betuiging van de persoonlijke belangeloosheid en het plichtsbesef van den spreker, vss 18—21, vs. 24, vss 26—27, vs. 31, vss 33—35, de opwekking tot waakzaamheid, in vertrouwen, vss 28—31, vs. 32 en persoonlijke mededeelingen van den spreker vss 22—23, 25. Opmerkelijk is, dat deze laatste motieven niet zoozeer hun parallellen vinden in de andere hiergenoemde redevoeringen, als wel in de brieven van Paulus. Soltau (a. w. p. 134) wijst op de overeenkomst van Hand. 20 : 18—21 met 1

---

[6]) „Die Apostelgeschichte" 1908, S. 109.

Thess. 2 : 1 ; Hand. 20 : 24 met 1 Thess. 2 : 8 ; Hand. 20 : 34 met 1 Thess. 2 : 9 ; Hand. 20 : 31 met 1 Thess. 2 : 11 ; Hand. 20 : 25, 26 met 1 Thess. 2 : 10, 12 ; Hand. 20 : 25 met 1 Thess. 3 : 10—11 ; Hand. 20 : 23 met 1 Thess. 3 : 4 ; Hand. 20 : 28—29 met 1 Thess. 5 : 12 en 1 Tim. 4 : 1.

E. Jacquier attendeert op de overeenkomst van Hand. 20 : 19 met Rom. 1 : 1 en 2 Cor. 10 : 1 ; Hand. 20 : 20 met 1 Kor. 10 : 33 ; Hand. 20 : 32 met Col. 1 : 12 [7]).

Op nog een gewichtig punt moet bij de bespreking van dit schema worden gewezen, n.l. op de karakteriseering, die Paulus van zijn prediking geeft. Hij noemt deze : „de betuiging van bekeering tot God en het geloof in onzen Heere Jezus Christus", vs. 21, „het Evangelie der genade", vs. 24 en „al den raad Gods", vs. 27. Vooral in de woorden van vs. 21 vinden wij de oude elementen terug.

Thans nog een korte bespreking van de schemata van Hand. 22 : 1—21 en 26 : 2—27. Onderling vertoonen deze twee redevoeringen veel overeenkomst, wat het volgende overzicht (4) aangeeft :

Hand. 22	*Hand. 26*
1 Aanspraak, vs. 1	vss 2, 3 (met captatio benevolentiae)
2 Aansluiting bij het gehoor, vss 3—5	vss 4, 5, 7—11
3 Het gebeurde op den weg naar en te Damascus, vss 6—16	vs. 12—18
a Saul, Saul, wat vervolgt gij mij, vs. 7	vs. 14 (woordelijk)
b Ik ben Jezus de Naz. dien gij vervolgt, vs. 8	vs. 15 (bijna woordelijk)
c Opdracht om getuige te zijn, vs. 15	vs. 16 (bijna woordelijk)
4 Tot de heidenen moet hij gaan, vs. 21	vs. 17

[7]) Les Actes des Apôtres 1926, p. CCLXXXII.

Het element van aansluiting bestaat beide malen in de verhaling van *feiten,* die de instemming van de toehoorders moeten hebben, vgl. : „gelijk gij allen", 22 : 3 en : „weten al de Joden", 26 : 4. Dat Paulus hier zonder meer de geschiedenis laat spreken, komt overeen met het element van aansluiting in Hand. 7 en 13. Van het gebeurde op den weg naar Damascus heb ik alleen de overeenkomst meegedeeld. Het verschil komt uit, als men de woorden vergelijkt, die Jezus verder tot hem sprak, vgl. 22 : 8, 10 met 26 : 14—18.

De vergelijking van deze schemata met die van de vorige redevoeringen, toont naast veel verschil, toch ook veel overeenkomst. Zoo het element der aansluiting. Maar verder komt in beide voor het element van het *getuige* zijn, (vgl. element 4 in (1), en vooral de aanduiding van den inhoud der prediking, zooals die in Hand. 26 : 18, 20, 23 wordt aangegeven, nl. als verkondiging van *Christus' lijden en opstanding,* vs. 23, *van bekeering,* vs. 18 (van de duisternis tot het licht, van de macht des satans tot God), nogmaals van *zich beteren* en *bekeeren tot God,* vs. 20, en *van de vergeving der zonden,* en van een erfdeel onder de geheiligden *door het geloof.* Het gespatiëerde heeft bijna in al de voorafgaande redevoeringen zijn overeenkomende elementen. Belangrijk is verder nog het element, dat wijst op de *overeenstemming met de profetie,* Hand. 26 : 6, 22, 27.

Hand. 22 : 1—21 heeft al deze laatste elementen niet. Men vergete echter niet, dat deze redevoering juist op dat oogenblik werd afgebroken, waarop de groepeering der elementen in de andere redevoeringen ook hier het begin der paraenese zou hebben doen verwachten.

Verder is op te merken het voorkomen in vs. 14 van de typische benaming „den Rechtvaardige", vgl. 3 : 14, 7 : 52, en van de stylistische wending „en nu", om den overgang tot iets anders aan te geven. Vgl. Hand. 20 : 22, 25, 13 : 11, 16 : 37, 26 : 6.

Onze conclusie is, dat de structuur der groote redevoerin-

gen zoowel in *keuze* als *groepeering* der elementen veel overkomst vertoont. Behalve veel typische overeenkomst in onderdeelen, waarvan men de beteekenis niet onderschatten moet, hebben we als vaste elementen in bijna alle redevoeringen :

1. Plechtige aanspraak, behalve in Hand. 10 en 20.
2. Aansluiting aan een gemeenschappelijke waarneming (Hand. 2, 3, 17), kennis (Hand. 10, 20, 22, 26) of geloofsobject (Hand. 7, 13, 26).
3. Getuigenis aangaande Jezus Christus, waarin de stereotype elementen voorkomen
   a van zijn lijden en sterven,
   b van zijn opstanding,
   c van de schriftuurlijkheid van dat alles.
4. Opwekking tot geloof en bekeering met het oog op het gericht.
5. Belofte van vergeving van zonden.

Verder vonden wij als vrijwel algemeene groepeering van deze elementen, deze : 1. aansluiting, 2. didactisch, 3. paraenetisch element.

Thans nog iets over de beantwoording van de tweede vraag (zie p. 225) : *Wat is de beteekenis* van al dat gemeenschappelijke ; kunnen we iets *ter verklaring* zeggen ?

1. Het element van de *plechtige aanspraak* leert ons, dat de auteur de woorden der sprekende personen als *redevoeringen* in technischen zin, niet slechts als onderlinge conversatie wil opgevat hebben. In Hand. 10 en 20 ontbreekt deze aanspraak. Echter wordt in Hand. 10 op andere wijze het plechtige van de rede aangeduid („Petrus, den mond opendoende"). Verder is bij Hand. 20 het weglaten van deze aanspraak misschien hieruit te verklaren is, dat deze rede niet zulk een „officieel", maar meer een vertrouwelijk karakter draagt.

Trouwens, mèèr in de structuur van deze redevoeringen is van *rhetorische* beteekenis. De *aansluiting* moet ook worden beschouwd als rhetorisch element. A. Vogel zegt in zijn be-

spreking van het exordium van een redevoering: „Al dadelijk bij den inzet houde men rekening met de mentaliteit, het ontwikkelingspeil en de gezindheid van het publiek en tevens met de omstandigheden, waaronder men optreedt [8]). Maar verder ook zijn de aanhalingen uit het O. T. en de aanhaling van Paulus op den Areopagus van Grieksche poëten in dit licht te zien. Ze dienen als *bewijs*, een der vaste elementen in de redevoeringen der Oudheid.Zoo is ook bij de beschouwing van de *groepeering* belangrijk, dat het paraenetische deel steeds op dit didactische volgt. De hoorders worden in de conclusie tot een besluit gedwongen : een in de rhetorica algemeen gebruikte methode. Natuurlijk komt het rhetorische element bij de eene redevoering meer naar voren dan bij de andere. Zeer duidelijk is het bij de redevoering van Paulus voor Agrippa : vgl. de captatio benevolentiae in het begin, vs. 3, de rhetorische vragen in vss 8, 27.

2. In de tweede plaats moet gesproken worden over het element der *aansluiting*. Want het is niet voldoende in het algemeen te zeggen, dat het te verklaren is uit het *rhetorisch* karakter der woorden. Het voorkomen van dit element behoeft, althans bij sommige onzer redevoeringen, een *nadere* verklaring. In het bizonder is hier te wijzen op de aansluiting van Stephanus in Hand. 7 en van Paulus in Hand. 13 aan de historie van Israel. Want deze geschiedt niet slechts door algemeene aanduidingen ; neen, Stephanus daalt in vele bizonderheden af : hij onderscheidt uitdrukkelijk *Haran* en *Mesopotamië* en zegt, dat Abraham in Mesop. de openbaring kreeg (vs. 2) ; dat Abraham pas *nadat zijn vader gestorven was* naar Kanaän ging (vs. 4), dat de tijd der vreemdelingschap *400 jaren* duurde (vs. 7), dat Izaäk *op den 8sten dag* besneden werd (vs. 8), dat Jacob met *vijf en zeventig* zielen in Egypte kwam (vs. 14), dat Mozes *drie maanden* opgevoed werd in het huis van zijn vader (vs. 20), dat hij *40 jaren* in Egypte woonde (vs. 23), dat zijn twee ontmoetingen in het

8) Rhetorica 1931, pag. 17.

veld op *achtereenvolgende* dagen plaats hadden (vs. 26), dat hij in Midian 2 *zonen* gewon (vs. 29). Deze voorbeelden kunnen nog vermeerderd worden. Het zijn allemaal bizonderheden, die voor ons gevoel, zonder schade aan de uitwerking der rede, achterwege gelaten hadden kunnen worden. Hetzelfde vinden we in de rede van Paulus. *Omtrent 40 jaren* heeft God de kinderen Israels in de woestijn verdragen (13 : 18), *zeven volkeren* roeide Hij uit (vs. 19). Na *ongeveer 450 jaren* gaf Hij hun richters (vs. 19). Saul was *een zoon van Kis, uit den stam van Benjamin,* en regeerde *40 jaren.*

Ter verklaring van dit lange historische betoog, als typisch element in de structuur van deze beide redevoeringen, moeten we er allereerst op letten, dat deze redevoeringen door Joden tot Joden zijn gehouden. En nu is het immers een kenmerk van de aan Israel geschonken bijzondere openbaring, dat de heilige *historie* daarin zulk een groote plaats inneemt. Ook andere volken hebben hun heilige boeken. Maar in geen van die beslaat de heilige geschiedenis ook maar in de verte zulk een plaats, als in het Oude Testament. In de heilige historie bezaten de Joden de bekendmaking van Gods openbaring, en het verwijzen naar die historie had dus een normatieve beteekenis. Zoo is de aansluiting aan die historie niet slechts een rhetorisch element om zich bij het publiek *aan te sluiten,* maar zij moet ook als bewijs dienen voor de juistheid van wat men gaat zeggen. Nu is daarmede nog niet verklaard, hoe we over die verschillende bizonderheden moeten denken. Natuurlijk staan in het Oude Testament ook genoeg bizonderheden — maar de vraag is, waaruit ze *hier* verklaard moeten worden. Stellig zal moeten worden gedacht aan de typische wijze van mondeling overleveren, die bij de Joden bestond.[9]) Door veelvuldige geheugenoefening, door talrijke herhalingen, reproduceerde men de stof altijd weer in denzelfden vorm. En die *bizonderheden* waren eenvoudig een *deel* van die stereotype reproductie, zijn

---

[9]) Vgl. O. Holtzmann: Neutestam. Zeitgeschichte 1906, S. 185 ff.

in ieder geval bij Stephanus (vgl. Hand. 6 : 3, 5, 10) en Paulus (vgl. Hand. 22 : 3, 26 : 5, Gal. 1 : 14), niet vreemd. In de Pirke Abbot staat (3 : 7, 8) : „Die een woord van zijn „herhaling" vergeet, die heeft naar de Schrift zijn leven verbeurd". Dit element van verwijzen naar de historie, moet dus verklaard worden uit het karakter der Oudtestamentische openbaring en uit de daarmede samenhangende Joodsche gewoonten. Ik vind in E. Jacquier (a.w. p. CCLXVI) nog deze uitspraak over de rede van Stephanus : „Nous avons là une narration historique, où la preuve ressort non d'un raissonnement, mais de l'exposition des faits ; procédé tout à fait conforme à la manière habituelle de discuter entre docteurs juifs". Met het oog op dezen bewijstrant is waarschijnlijk ook vol te houden, dat de structuur van Paulus' redevoering voor het *Joodsche* volk in Jeruzalem ook zoo te beoordeelen is, wat het eerste element daarvan betreft. Paulus verdedigt zich niet door vele rationeele gronden voor zijn onschuld aan te voeren, maar laat de *historie* spreken : hij vertelt zijn eigen geschiedenis. Natuurlijk niet omdat deze voor zijn hoorders een normatief karakter zou dragen, maar omdat „de aanpak" van een onderwerp onder Joden nu eenmaal historisch was. Het is een verwijzen naar *feiten*. Dit vinden we ook in het aansluitingselement in de rede voor Agrippa, Hand. 26, en voor de ouderlingen te Milete, Hand. 20 en in Hand. 10, wat vs. 37 betreft.

De verklaring van het aansluitingselement in Hand. 2, 3 en 10 : 34 ligt voor de hand, zooals wij in het bovenstaande reeds opmerkten en behoeft geen nadere behandeling. Ons rest ter bespreking van dit element nog de structuur van Paulus' rede op den Areopagus. Hier sluit hij zijn rede aan bij een altaarinscriptie. Eduard Norden heeft in zijn werk Agnostos Theos, S. 31—124, over deze aanknooping uitvoerig gehandeld. Hij onderscheidt daarbij nog weer tweeërlei element : de aanknooping aan een altaarinscriptie als zoodanig (I) èn de aanknooping aan *die bepaalde* inscriptie (II).

Over (I) handelt hij S. 31—56. Hij zegt, dat aanknooping

aan een inscriptie een vaker-voorkomend verschijnsel is. Maar we hebben daarbij te onderscheiden het algemeene en het bizondere motief. Onder het algemeene motief verstaat hij dan „die Anknüpfung irgendwelcher Reflexion an irgendwelche Inschrift, Gemälde oder sonstiges Kunstobjekt" en onder het bizondere motief „die Anknüpfung einer religiösen Dialexis an eine Altaraufschrift", S. 49. Het is duidelijk, dat het hier op den Areopagus om het „bizondere motief" gaat. Nu weet Norden voor het voorkomen van dit algemeene element vele andere voorbeelden bij te brengen. Het bizondere element vindt hij ook terug „wenn auch etwas verblasst, teils infolge lückenhafter Überlieferung nicht mehr recht greifbar, bei Wanderpredigern des 2. Jahrh." S. 51. Maar vooral vindt hij dit element in een door Norden zelf, op grond van verschillende mededeelingen uit de oude litteratuur, gereconstrueerde religieuze *dialexis* van Apollonius van Tyana. Nu omvat de overeenkomst tusschen de redevoering van Paulus en die van Apollonius veel meer. Dat komt nog ter sprake. Hier is het maar om de overeenkomst in die aansluiting bij een altaarinscriptie te doen. Norden neemt aan, dat het geheele verhaal in Hand. 17 onder sterken invloed van de mededeelingen omtrent Apollonius staat. Hij wil van historiciteit van Hand. 17 niet weten. Over de verhouding van deze twee berichten kan hier niet verder worden gesproken. Harnack heeft strenge critiek geoefend op Norden. Hier moet alleen dit onze aandacht hebben, dat het *mogelijk* is, dat Paulus door dit aansluitingselement te gebruiken zich heeft aangepast bij een „topos" van de rondreizende predikers uit die dagen. Noodzakelijk is het niet, zooals bijv. Prof. Woltjer a.w. pag. 63 uiteenzet. Maar de mogelijkheid, dat hij dat zou gedaan hebben, is m. i. in 't algemeen evenmin te loochenen als de aansluiting aan die altaarinscriptie zelf. Zij behoeft van de historiciteit noch van Hand. 17 : 16, noch van Hand. 17 : 23 iets af te doen.

Thans nog enkele woorden over Nordens meening omtrent de aansluiting aan die *bepaalde* inscriptie : van den onbeken-

den god, S. 56—83. Ook hierin zou volgens hem de auteur van deze rede zich hebben aangesloten bij het geschrift van Apollonius. Nu wordt in dit geschrift wel niet vermeld, dat Apollonius een religieuze διαλεξις aan een inscriptie van een onbekenden god heeft aangeknoopt ; maar Norden tracht dit feit toch aannemelijk te maken door een andere mededeeling aangaande Apollonius (waar hij spreekt van onbekende goden) over te brengen naar het geschrift, dat van zijn religieuze διαλεξις verhaalt. Dan is er een sterke overeenkomst tusschen Paulus' rede en die van Apollonius. Nu is allereerst het voorkomen van het motief der „onbekende goden" in de religieuze rede van Apollonius zeer dubieus. De onderstelling dienaangaande berust op de constructie van Norden, die door anderen voor onhoudbaar is verklaard. Bovendien staat de verhouding tusschen het bericht aangaande Paulus' en dat aangaande Apollonius' rede allerminst vast. En ten derde blijft nog altijd het verschil, dat bij Apollonius van onbekende *goden* zou zijn gesproken en bij Paulus van den onbekenden god. En daar Apollonius' rede het eenige (hoogst dubieuze) voorbeeld is tot nu toe, is het duidelijk dat we geen recht hebben, bij dit element van aansluiting aan een altaarinscriptie over onbekende goden, te denken aan een min of meer algemeen gebruikt motief, zoodat wij dit element niet zoozeer uit de *structuur,* als wel uit het *karakter* van deze rede moeten verklaren.

3. Ten laatste moet nog getracht worden iets ter verklaring bij te brengen van het algemeen voorkomen van de onder 3 genoemde samenhangende elementen. Deze vrijwel algemeen voorkomende elementen betreffen dus de prediking (het getuigenis) van Jezus' lijden en sterven, Zijn opstanding en de schriftuurlijkheid van dat alles. Verder den oproep tot bekeering, met het oog op het gericht en de belofte van de vergeving der zonden. Nu is bij de verklaring van dit feit van het hoogste belang de beantwoording van de vraag naar de historiciteit. Loochent men eenvoudig, dat deze redevoeringen door Petrus, Paulus, etc. (zij het ook in meer uitgewerkten

vorm) gehouden zijn, dan komen deze gemeenschappelijke elementen natuurlijk voor rekening van den auteur van dit boek of van den samensteller van de bron, die hij er voor gebruikt heeft. Intusschen, ook op dit standpunt blijft men wel erkennen, dat „Erinnerungen an den primitiven Glaubensbestand" in deze redevoeringen nog naklinken (zoo Holtzmann)[10]. En naarmate men meer de historiciteit der redevoeringen erkent, naar die mate zal men meer aandacht aan dezen „primitiven Glaubensbestand" moeten schenken.[11]. Zoo schrijft b.v. E. Jacquier (a.w. CCLXII): „Nous avons ici le type de la prédication apostolique. Nous ne devons pas oublier que les apôtres n'étaient pas des lettrés, habitués à manier la parole; ils ont répété ce qu'ils avaient vu et entendu et l'ont redit toujours dans les mêmes termes. On s'explique très bien que ces discours ont été fixés rapidement dans une forme presque identique", etc. Zoo moeten we tot de conclusie komen, dat wij bij de prediking der apostelen steeds *vaste elementen* aantreffen, of anders gezegd: dat het oorspronkelijke getuigenis aangaande Jezus Christus althans voor een deel *stereotype prediking* was. Hiervoor kunnen nog de volgende gronden en verklaringen worden aangevoerd.

a. Behalve deze stereotyp wederkeerende *hoofd*elementen in de prediking, vinden we telkens ook overeenstemming in onderdeelen: men vgl. b.v. Hand. 2 : 27 met 3 : 35; 2 : 29—31 met 13 : 36—37; 3 : 22 met 7 : 37; 3 : 14 met 7 : 52; 7 : 48, 49 met 17 : 24; 25, 10 : 39 met 5 : 30. Dit wijst op stereotyp gebruik ook van speciale punten.

b. Dit alles herinnert sterk aan de Joodsche wijze van onderrichten. De apostelen waren daar immers ook geheel aan gewoon; Paulus als leerling van Gamaliel wel bizonder. Daarvan zijn ook uit zijn brieven vele voorbeelden aan te halen, vgl. bijv. 1 Kor. 11 : 23; 15 : 3. En ook Jezus had zich

[10]) Aangeh. bij Wikenhauser, a.w. S. 151.
[11]) Vgl. zelfs Norden a.w. S. 9, 10.

aan de gewoonten der Farizeeën bij hun onderricht wel aangesloten : vgl. b.v. Matth. 5 : 21, 27, 31, 43.

Deze invloed op de apostolische prediking kwam reeds ter sprake bij de behandeling van de structuur van Hand. 7 en 13. Hier blijkt het, dat deze formeele invloed zich verder heeft uitgestrekt. Dit is met het oog op het toen reeds behandelde ook a priori waarschijnlijk.

c. Een ander spoor van dezen Joodschen invloed ligt ook in de *omschrijving* van de apostolische prediking. Deze wordt genoemd : „leer" (διδαχϑ, διδασκειν) Hand. 4 : 2, 18 ; 5 : 21, 25, 28, 42 ; 11 : 26 ; 15 : 25 ; 18 : 11 ; 28 : 31). Ook de Joodsche prediking heette zoo. [12])

Verder kan met recht de vraag worden *gesteld,* of dit *„getuigenis"* ook niet een *vasten* inhoud heeft gehad. Het wordt dikwijls (1 : 22 ; 2 : 32 ; 3 : 15 ; 4 : 33) in verband gebracht met de prediking van Jezus' opstanding. Dat het dan in *technischen* zin wordt gebruikt, bewijst 1 : 22 : iemand moet gekozen worden, om getuige te *worden* van Jezus' opstanding. Verder wordt dit woord ook op andere momenten in de prediking betrokken, vgl. 5 : 32 ; 10 : 39 ; 10 : 42 ; maar dan toch bijna altijd op die elementen, die wij als de gemeenschappelijke vonden in de verschillende redevoeringen. Overigens zal men de vraag, of men den term *„getuigenis"* op een prediking van stereotypen inhoud moet toepassen, uit een breeder verband moeten beantwoorden. [13]) In ieder geval blijkt deze benaming, ook achteraf, een goede soortnaam voor onze redevoeringen te zijn.

d. Het hechten aan stereotype vormen is niet alleen een kenmerk van de Joodsche prediking. In het bovenstaande zagen we reeds, hoe b.v. Norden op deze stereotype vormen in de Helleensche wereld den nadruk legt. Hij zegt dan ook, dat een ieder, die in die dagen ging prediken, zich gebonden achtte door de oude plechtige vormen. Nog andere bewijzen

---

[12]) Vgl. O. Holtzmann : N. T. Zeitgeschichte, S. 181.

[13]) Vgl. A. Seeberg : Das Evangelium Christi, 1905 passim.

voor het stereotype in de overlevering en prediking der oudheid zijn bijgebracht. [14])

e. Voor de volledigheid zij nog opgemerkt, dat A. Seeberg in zijn „Das Evangelium Christi" de stereotype elementen in de Christelijke missieprediking van den vroegsten tijd verklaart uit daaraan ten grondslag liggende, vaste formuleeringen van de Christelijke waarheid, die vóór den doop gepredikt en bij den doop gereciteerd werden. Hieraan zou dan een vaststaande formuleering van de zedeleer als pendant zijn toegevoegd. Dit alles in aansluiting aan de gebruiken bij den proselytendoop (a.w. pag. 129—134). Of men echter de redevoeringen als uitwerkingen van die doopleer kan beschouwen, schijnt zeer twijfelachtig, vooreerst omdat van het bestaan van zulke vaste formuleeringen nergens sprake is, en ten tweede omdat we in de redevoeringen geen stereotype regels vinden voor het Christelijk leven. Een andere vraag is, of niet juist door het stereotype der prediking een vaststaande formuleering is ontstaan. Zoo is gewezen [15]) op de groote overeenkomst, die er bestaat tusschen den leerinhoud in de Hand. der Apostelen en in de Apostolische Geloofsbelijdenis. Dit kan hier slechts vluchtig vermeld worden. De structuur van de groote redevoeringen in de Handelingen levert in ieder geval ook het bewijs, dat men de beteekenis van het stereotype element in de vroege prediking, zoowel wat vormen als wat inhoud betreft, niet moet onderschatten.

Geraadpleegde Litteratuur :

A. Wikenhauser : Die Apostelgeschichte und ihr Geschichtswert, 1921.

S. Greijdanus : Doel van de Hand. der Ap., G. T. T. Febr. en Mrt 1930.

---

[14]) Door F. W. Grosheide : „The Synoptic Problem" in The Ev. Quart., Jan. 1931, p. 65.

[15]) F. Jackson en K. Lake in „The Beginnings of Christianity" I, II, 201.

T. Zahn : Die Apostelgesch. des Lucas I en II, 1922 en 1927.
H. H. Wendt : Handb. ü. die Apg., 1888.
E. Jacquier : Les Actes des Apôtres, 1926.
J. de Zwaan : De Hand. der Apostelen, 1931.
W. Nawijn : Aanteeken. etc. bij de Hand. der Ap., 1924.
J. Ridderbos : De Apostel der Heidenen, 1932.
A. Harnack : Die Apostelgeschichte, 1908.
Foakes Jackson and Kirsopp Lake : The Beginnings of Christianity I, II, 1922.
F. W. Grosheide : Hermeneutiek, 1929.
F. W. Grosheide : The Synoptic Problem in : the Evang. Quarterly, 1931 Jan.
E. Norden : Agnostos Theos, 1913.
R. H. Woltjer : De jongste onderzoekingen over de rede op den Areopagus, etc., 1917.
W. Soltau : Die Herkunft der Reden in der Apg. in : Zeitschr. für die Neut. Wiss., 1903.
A. Seeberg : Das Evangelium Christi, 1905.
O. Holtzmann : Neutest. Zeitgeschichte, 1906.

DE BETEEKENIS VAN CHRISTUS' ZOENOFFER VOOR DE GEMEENE GRATIE

door

Ds. H. TH. VAN MUNSTER van Drachten.

Inleiding.

Het blijft de groote verdienste van Dr. A. Kuyper met betrekking tot de leer der Gemeene Gratie, dat hij dit geloofsstuk uit het slop der vergetelheid heeft opgediept en duidelijk en Schriftuurlijk voor het geloovig volk heeft uiteengezet.

Er is geen sprake van dat de Gem. Gratie een uitvinding van Dr. Kuyper zou zijn, zelfs niet dat hij het eerst dit leerstuk uit de Schrift heeft opgediept. Dit fabeltje, met zijn taaie levenskracht, zal toch een ieder als uit de lucht gegrepen moeten veroordeelen, zoo hij maar even met ernst studie maakt van wat oude schrijvers over dit onderwerp hebben ten beste gegeven. Zelfs is in de vorige eeuw Dr. Bavinck voorgegaan met een studie te geven over de leer der Gem. Gratie.

Wie een keurig overzicht begeert over het belijden der Gem. Gratie in vorige eeuwen, neme kennis van de dissertatie van Dr. H. Kuiper, *Calvin on Common Grace* (Oosterbaan en le Cointre, Goes [1928]).

Dit valt echter dadelijk op: Bij Calvijn veel en uitvoerig over dit geloofsstuk, terwijl men zich niet aan den indruk kan ontworstelen, dat latere godgeleerden dit stuk meer aanhaalden pro memorie, dan dat ze het deden uit volle overtuiging van het gewicht van de zaak. Ten lange leste was het geloof aan de Gemeene Gratie zoover weggezonken, dat vele trouwe Christus-belijders Kuyper als ketter en nieuwlichter veroordeelden, toen hij dit leerstuk wijd en diep in zijn meesterwerk *De Gemeene Gratie* voor ons ontvouwde.

Toch meene niemand dat na de drie forsche deelen van

Dr. Kuyper geen verdere ontwikkeling van dit leerstuk, naar de Schrift, mogelijk is.

„Kuyper was zich bewust" — ik citeer hier Hepp, Chr. Enc. s.v. Gratie, Gemeene — „dat met zijn werk de ontwikkeling van deze leer nog zeer voorloopige afsluiting had verkregen." „Het is te hopen", zoo zegt Dr. Hepp verder „dat dit onderwerp de theologie niet met rust zal laten."

Dat deze wensch is vervuld, blijkt wel uit bovengenoemd proefschrift van den Amerikaanschen Dr. H. Kuiper. De eerste stelling daarvan luidt : „De meest fundamenteele vraag in de leer van de algemeene genade is niet : Hoe zijn de deugden der onwedergeborenen te verklaren, maar : Hoe kan God gunst bewijzen aan zondaren die voor eeuwig buiten Christus staan ?"

In deze vraag zijn we tot de kern van ons onderwerp genaderd. De volgende bladzijden willen een voorzichtige poging doen om op de beteekenis van Christus' zoenoffer voor de Gemeene Gratie eenig licht te doen vallen.

Verhouding particuliere en algemeene genade.

Gewoonlijk stelt men particuliere en algemeene genade naast elkaar : God bewijst de geestelijk-eeuwige zegeningen der particuliere genade aan zijn uitverkorenen, en tijdelijke zegeningen, de Gem. Gratie, aan alle menschen : zijn Zoon voor zijn volk, zijn zon voor boozen en goeden. Wil men een eenheid zoeken, dan ziet men die in God, de bron zoowel van part. als alg. genade ; of in Christus, die zoowel Scheppingsmiddelaar als Verlossings-middelaar is. [1])

Zoo lezen we Kuyper, Gemeene Gratie, 2e dr. II, p. 646 : „De gemeenschappelijke wortel, waaruit zoowel de Gem. Gratie als de part. genade opschiet is alzoo duidelijk in de Schrift geopenbaard ; die wortel is de tweede persoon van

---

[1]) Hier en verder, wordt de term Scheppingsmiddelaar genomen in den gebruikelijken zin, zonder dat daardoor de juistheid of onjuistheid van die term beoordeeld is.

het Drieëenig, Goddelijk Wezen. Men kan dus ook kortweg zeggen, dat beiden haar eenheid vinden in den Christus."

Even verder lezen we (p. 650) van Christus' Scheppingsmiddelaarschap en van zijn Verlossingsmiddelaarschap: „En die beiden zijn niet gescheiden. Het eene is niet los van het andere. Maar het is een en dezelfde Goddelijke levensenergie die door den Christus in ons leven inwerkende thans tegelijk tweeërlei doet: èn onze normale levensfunctiën in stand houden, èn verlossend tegen de zonde inwerken."

Verder wordt nog gesproken over de Goddelijke orde, de verhouding der drie Personen. Waaruit de conclusie volgt: „De Zoon deswege als Middelaar der verlossing optredende, spreekt het vanzelf dat èn de Gem. Gratie èn de Part. genade in den Christus haar hoogere eenheid moeten vinden, want beide en dus ook de Gem. Gratie, bedoelen reactie tegen de stoornis, die door Zonde en Dood in de Schepping doordrong."

„Alzoo vloeien de Part. genade en de Gem. Gratie uit eenzelfde Bron in God Drieëenig, en bezitten nog in naderen zin hun eenheid in den Christus, die in tweeërlei zin Middelaar is: Middelaar der Schepping als het eeuwige Woord en Middelaar der Verlossing door de vleeschwording. Doch niet alleen, dat deze twee genade-stroomen afvloeien van eenzelfden Berg van Gods heiligheid, er dient ook op gewezen, dat de wateren van beide stroomen zich in het historisch leven der menschen dooreenmengen......, op allerlei wijs is er tusschen den eenen en anderen stroom verband aanwijsbaar."

Liever dan van twee stroomen, zou ik van één stroom willen spreken. Eén stroom, vloeiende van God over Golgotha, waarvan de bedding is de Part. genade: de diepte, het blijvende; maar de stroom gaat ook over de uiterwaarden: ondiep, geen schip kan erdoor: de Algemeene genade. Ook dit is maar een beeld, met alle zwakheid van die, gekozen naar aanleiding van b.g. beeld van Dr. Kuyper. Ik meen echter, dat het bij de tweeheid, de principieele eenheid goed laat zien.

Wat is het gevaar van de twee-stroomenidee ? We hebben beide noodig, er is contact. Nu gaan we vandaag uit den eenen stroom 'r 'ns drinken en morgen uit den anderen stroom. Zondags naar de kerk, part. genade genieten ; Maandags wordt er zulk 'n bizonder mooi tooneelstuk opgevoerd ; daarbij willen velen dan Gemeene Gratie smaken. Zoo komt er contact „in het historisch leven der menschen." Dit is Kuyper's bedoeling nooit geweest. Dit is misbruik van de leer der Gem. Gratie. Maar ieder weet wel dat het zoo geschiedt. Hoe met beroep op de Gem. Gratie allerlei meedoen met de wereld wordt goedgepraat. Wanneer we echter het beeld vasthouden van den eenen stroom, die over Golgotha tot ons komt, zal het gevaar wel tot een minimum beperkt zijn. Het schip, dat door de bedding der rivier vaart, geniet dankbaar ook van de bovenste lagen water, die tegelijk de uiterwaarden overstroomen, maar de schipper zal zich op die uiterwaarden nooit wagen, hij weet : dan komt hij vast te zitten. Op die uiterwaarden kunnen kleine, ondiepe bootjes wellicht vroolijk toeren, maar als de storm of doodsnacht komt, vergaan ze. Het schip dat den storm kan doorstaan heeft diepte noodig. Daardoor ligt het vast. Gods kind dat den levensstorm en doodsnacht moet doorstaan, heeft voortdurend de diepte noodig van de Part. genade.

Als bezwaar tegen dit beeld kan genoemd worden, dat het water in de bedding en in de bovenste lagen hetzelfde water is. Dit bezwaar geldt echter evenzeer voor het beeld van Dr. Kuyper, één bron en twee stroomen. Zeker, de Gem. Gratie heeft een anderen inhoud dan de Part. Genade. De bedoeling van mijn beeld is ook, dat we beide tegelijk noodig hebben en vooral dat we beide aan Christus' verlossingswerk te danken hebben. Wat nog nader aangetoond moet worden.

De bestaansgrond der Gemeene Gratie.

Het zal voor een ieder duidelijk wezen, dat zonder algemeene genade er onmogelijk een particuliere genade kon zijn opgebloeid. Denk u een oogenblik in, dat niet dadelijk na den

val Gods Gemeene Gratie was tusschengetreden „dan had — laat ik hier Kuyper a.w. I, 229 mogen aanhalen — èn voor Adam, èn voor Eva het vonnis kortweg moeten luiden : Gij hebt toch van den boom gegeten, waarvan Ik u gebood, dat gij daarvan niet zoudt eten, zoo sterf dan nu den moedwillig op u gehaalden, den eeuwigen dood ; en onmiddellijk na het uitspreken van dat vonnis zouden beiden dan dood zijn nedergevallen, ter helle zijn gedaald, en door hun ondergaan in eeuwige rampzaligheid, aan het bestaan van ons menschelijk geslacht een einde hebben gemaakt."

Het uitstel van het oordeel Gods in zijn volste zwaarte was reeds genade. Zonder dat was er geen mensch geboren, had geen Christus kunnen komen, geen kruis der verzoening op Golgotha geplant.

De Particuliere genade geniet in de historie telkens van de vruchten der Algemeene genade. Mozes wordt gered door Farao's dochter. Hij is onderwezen in alle wijsheid der Egyptenaren, opdat hij met die wijsheid het volk Gods nut kan doen. Hirams bouwlieden bouwen 's Heeren heiligen tempel te Jeruzalem.

Zonder Gem. Gratie zouden alle ongeloovige menschen — stel even dat ze konden bestaan — beestmenschen wezen. Voor Gods volk was er dan geen leven. Minder dan in Rusland. Minder dan Christus het beschrijft van het laatste der dagen. Want ook dan is de Gemeene Gratie niet geheel weggenomen op aarde.

Nog iets : De teekenen van het H. Avondmaal, brood en wijn, zijn gaven der Gemeene Gratie. Zoo zien we : De Gem. Gratie schept bestaansmogelijkheid voor de Part. Genade ; zij geeft haar *plaats* op aarde. En ook de keur van Gods Gemeene-Gratie-zegeningen valt aan Gods kerk in den schoot.

Maar nu omgekeerd : Zou er een Gemeene Gratie denkbaar kunnen wezen zonder Particuliere genade ? Ze zou dan geen *Gemeene* Gratie zijn. Maar toch : Zou er een genade Gods kunnen bestaan, zonder dat het kruis der verzoening was opgericht ? een genade, die het tijdelijk leven veraange-

naamde, de zonde inperkte, maar waarvan het doel niet verder ging dan dit leven ? Kunt ge u een wereld indenken, als onze wereld, met veel schoons en veel natuurlijk goeds, zonder kerk, alles verloren ?

Neen immers ? Dat zou geen liefde wezen, maar wreedheid. Den mensch wat sparen, wat zegen geven, maar 't eind toch : de hel. Een ontplooing van het menschelijk geslacht toelaten, waarvan de vruchten Satan toevielen, zulks vloekt tegen Gods eer.

Zeker, indien men de Gem. Gratie als natuurlijken nabloei van den paradijstoestand beschouwt, dan is het anders. Indien men het voorstelt, dat de wereld is als een boom, die door 's menschen val bij den wortel is afgebroken, maar die toch een tijdlang nog groen blijven kan, waarbij zelfs een enkel nieuw spruitje nog kan ontspruiten, dan, ja, was de algemeene genade iets van zelf sprekends, dan zou ze er natuurlijk ook zijn *zonder* de Part. genade. Voor wie het zoo voorstelt, zijn Gem. Gratie en Part. genade twee werkingen, die elkander wel te hulp kunnen komen, doch zonder innerlijke eenheid. De Gem. Gratie is dan de nabloei van de schepping en de Part. genade vrucht van het kruis. Maar zoo kan iemand, die Gereformeerd denkt, het toch niet voorstellen. Dan was Gemeene Gratie geen *Gratie* meer, geen *genade*. Zoo doet Kuyper ook allerminst. Herinner u, hoe realistisch hij ons het lot van Adam teekent, zonder tusschentredende Gemeene Gratie : „dood nedergevallen, ter helle gedaald, eeuwige rampzaligheid, het bestaan van het menschelijk geslacht een einde." Dit is wat anders dan nabloei van oorspronkelijke scheppingskracht.

Gezien nu dat Gemeene Gratie of liever tijdelijke, weerhoudende genade *zonder* Particuliere genade strijdig is tegen Gods eer en liefde, daar dan de vruchten van die genade alleen Satan ten prooi zouden vallen, mogen we besluiten, dat de Gemeene Gratie haar bestaan alleen te danken heeft aan de Particuliere genade, aan het kruis van onzen Heere Jezus Christus. God bewees Gemeene Gratie aan de wereld, alleen

opdat Hij der wereld ook zijn eeuwig blijvende genade kon betoonen.

De rechtsgrond van de Gemeene Gratie.

Er kan onder ons geen twijfel aan bestaan, dat ook de Gemeene Gratie is *gratie*, genade, een gunstbewijs Gods aan zondaren betoond, waarbij God niet doet naar het strenge recht alleen. Het Goddelijke recht zegt : „Ten dage dat gij daarvan eet, zult gij den dood sterven", toch laat God leven. Wij mogen en willen niet veronderstellen, dat de Heere met te zware straf gedreigd heeft. Dus deed God niet naar den eisch van het strikte recht. Hij handelt niet naar de zonde der menschen.

Zeker, we komen het woord genade ook in anderen zin tegen. „Genade is uitgestort op uwe lippen" (Ps. 45 : 3), „Vol van genade en waarheid" (Joh. 1 : 14), teksten, waarbij in ieder geval het woord genade verklaard *kan* in den zin van gratie, bevalligheid. Maar bij Gemeene Gratie kan dit toch niet.

Het is misschien goed, na te gaan hoe Kuyper in de *Gemeene Gratie* over dit begrip genade denkt.

Hij zegt (G. G. I, p. 221, 222), nadat hij gesproken heeft over het niet komen te dien dage van den dood: „Geen oogenblik was ook in het Paradijs de mensch zonder eene hem omzwevende en in hem dringende genade denkbaar... Maar wel verkreeg deze Goddelijke genade nu (na den val) voor het eerst dat karakter van *reddende* genade, waarin wij, overmits wij zondaren zijn, de genade het eerst en het natuurlijkst verstaan. Slechts versta niemand deze reddende genade als zeker *toegeven*, als zekere zwakheid in God, alsof God eigenlijk had moeten doorgaan en alleen door mededoogen bewogen zich hier van heeft laten afbrengen. Zulk een terugdeinzen voor wat het recht eischt, zulk een toegeven uit deernis is voor den Heilige ten eenenmale ondenkbaar en zou zijn een overdragen op God van wat ons menschen sieren moge, maar God onteeren zou."

Nu verklaart Kuyper wel niet, hoe God met „reddende genade, al is het maar voor een tijd, zonde-stuitend tusschen kan komen", zonder zijn recht te krenken. Ook hier is echter geen andere rechtsgrond te vinden, dan die voor Sions verlossing is : het Kruis van onzen Heere Jezus Christus. Geen leven is voor zondaren mogelijk, zelfs geen tijdelijk leven, zoo het niet verdiend is, naar recht, door Christus. Een anderen rechtsgrond leert de Schrift ons niet. Maar de Schrift brengt wel telkens Christus in verband met de wereld.

Wij hebben altijd eenige moeite met die teksten, waarin Christus' zoenverdienste in verband gebracht wordt met de wereld. In onzen Catechismus (Z. 15) hebben we ook zulk 'n uitdrukking : „dat Christus... den toorn Gods tegen de zonde van het gansche menschelijk geslacht gedragen heeft." Geheel Schriftuurlijk : „Zie het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt" (Joh. 1 : 29). „En Hij is een verzoening voor onze zonden ; en niet alleen voor de onze, maar ook voor de (zonde) der geheele wereld" (1 Joh. 2 : 2). Denk ook aan : „God was in Christus de wereld met Zichzelven verzoenende, hunne zonden hun niet toereikende." (2 Cor. 5 : 19). Terwijl ik in dit verband ook nog zou willen wijzen op een tekst als : „Alzoo lief heeft God de wereld gehad" (Joh. 3 : 16), al wordt hier de wereld niet met de verzoening, maar met Gods liefde in verband gebracht.

Bij de verklaring van dergelijke Schrift-woorden toonen we gewoonlijk aan, dat hier geen algemeene verzoening geleerd wordt. Daarmee zijn we er echter niet. Waarom staat daar telkens *wereld* en niet *het volk, Gods volk, zijn volk,* zooals b.v. „Want Hij zal zijn volk zaligmaken van hunne zonden." (Matth. 1 : 21).

We verstaan in dergelijke teksten onder *wereld* (vgl. Dr C. Bouma, Ev. Joh. bij Joh. 3 : 16) de schepping Gods, het werk van Gods handen, dat door de zonde wel bedorven is, maar waarin God toch altijd nog zijn werk herkent ; de schepping Gods als organisme, door de zonde verdorven, maar door Gods genade genezen.

Christus is het nieuwe wereldhoofd, waarin God de wereld, het werk Zijner handen behoudt. De ongeloovigen zijn als onvruchtbare ranken aan de wijnstok, zijn als het onkruid op den akker. Een tijdlang genieten ze mee de zorgen van den landheer voor den wijnstok, voor den akker. Maar ten slotte worden ze afgehouwen, uitgeroeid, verbrand. De wijnstok, de tarwe wordt behouden. Van dat feit doet het wegdoen van de onvruchtbare ranken, van het onkruid niets af.

Zoo verzoent Christus de wereld. Hij neemt de zonde der wereld weg. Door die verzoening ontvangt ze de kracht tot ontplooing, tot vrucht dragen. Die wereld als geheel wordt in Christus behouden. Nu gaan wel veel losse individuën verloren. Maar zoolang ze nog in de wereld zijn, zoolang ze nog niet afgesneden zijn en in het helsche vuur geworpen, genieten ze den tijdelijken zegen mee van de verzoening door Christus ; precies zooals de onvruchtbare ranken, zoolang ze nog aan den wijnstok zijn, de kracht ervan genieten. Zelfs uitwendig geestelijken zegen genieten ze : „Hoe dikwijls heb Ik u willen bijeenvergaderen, gelijk een hen hare kiekens vergadert." Hier merken we de wondere zorg van den Landman, of ze ook mochten vruchtdragen. Door de verzoende verhouding, waarin de wereld als geheel tegenover God treedt, genieten de niet-verkorenen, zoolang ze nog tot het organisme der wereld behooren, zoolang ze nog niet afgesneden zijn, de tijdelijke zegeningen mee. De onvruchtbare ranken aan den wijnstok dragen wel bladeren, maar geen vruchten. Toch ook die bladeren uit den wijnstok, de tijdelijke zegeningen, de weerhoudende genade van de ongeloovigen uit Christus. Straks als ze afgesneden worden, geheel los van Christus, zullen ze ook de bladeren derven. Gods gerechtigheid zal te meer verheerlijkt worden, wanneer zulken straks buitengeworpen worden in de buitenste duisternis, nadat zij in uitwendigen zin van de vruchten der verzoening genoten hebben. Want zij hebben niet gewild.

Hoe rijker de Particuliere genade, des te rijker de Gemeene Gratie.

Ook op andere wijze moet het ons duidelijk wezen, dat de zegeningen der Gem. Gratie aan Christus' kruis te danken zijn. De Part. genade doet de Gem. Gratie het rijkst en het heerlijkst ontwikkelen. „Men behoeft" — ik citeer hier weer Dr. Kuyper — „om zich hiervan helder rekenschap te geven, de werking der Gem. Gratie in China, b.v. slechts te vergelijken met de werking van diezelfde gratie in een land als het onze. In China dreef de Gem. Gratie op eigen kracht en werd ze niet door de Part. genade bezwangerd en verrijkt. Ten onzent is sinds elf eeuwen de factor der Part. genade beginnen te werken. Gevolg is nu, dat men in China die eeuwen lang niets dan de Gem. Gratie had, ten onzent Gem. Gratie en Part. genade. En het verschil in resultaat is, dat in China de Gem. Gratie wel formeel tot rijke ontwikkeling kwam, maar dat ze zakelijk op *laag* standpunt bleef staan; en dat daarentegen in ons land ook door het ongeloovige deel der maatschappij een menschelijk en zedelijk standpunt wordt ingenomen, dat, in burgerlijken zin, bergen hoog boven China uitsteekt (a.w. II p. 664).

Waar de kerk bloeit, waar dus de kracht van Christus' zoenverdienste het rijkst wordt genoten, vindt men ook de Gem. Gratie in haar rijkste ontplooiing: „Gij zijt het zout der aarde". In *Pro Rege* ontwikkelt Kuyper deze gedachte: dat in Christus aan den mensch de heerschappij boven de aarde wordt wedergegeven en dat dit in beginsel openbaar wordt, waar onder Christen-volkeren de mensch door de wonderen der techniek de natuur weer aan zich onderwerpt. Al 's menschen macht over de aarde, die vooral de laatste jaren zoo wonder blijkt, te danken enkel en alleen hieraan, dat Christus weer Koning is en het Koninklijk ambt den mensch weergeeft. Dat kan alleen door Christus' zoenverdienste, waardoor Hij den vloek wegnam en Zich alle macht in hemel en op aarde verwierf.

De Gemeene Gratie en Jezus' verhooging.

Kort voor zijn hemelvaart sprak de Heere : „Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde" (Matth. 28 : 28). Die macht ontving Hij als loon voor zijn zoenverdienste. „Hij is gehoorzaam geworden tot den dood, ja, den dood des Kruises. Daarom heeft God Hem ook uitermate verhoogd (Fil. 2 : 8, 9). Wanneer we nu de verhooging van Christus moeten beschouwen als het loon, de vrucht van zijn kruislijden en dood, moeten we ook de zegeningen, die door zijn verhooging ons toestroomen, aan het Kruis van Christus danken. Zonder kruis geen loon voor Christus, geen gaven zijner heerlijkheid voor de wereld.

Voor de wereld. Want in de zegeningen, die de verheerlijkte Christus uitstort, deelen, ten deele althans, allen. Wij herinnerden reeds aan de heerschappij over de aarde, die wij door Christus weder ontvangen, waarvan de ongeloovigen minstens zoozeer genieten als de kinderen Gods. Ze zijn *Gemeene* Gratie, gratia communis, gemeen voor alle menschen, gemeen voor heel de wereld.

Herinner u hier Ef. 1 : 23. De Apostel heeft over de heerlijkheid van den verhoogden Christus gesproken. Dan heet het ten slotte : „Welke (gemeente) Zijn lichaam is en de vervulling Desgenen, die alles in allen vervult." Dr Greijdanus vertaalt hier (Korte verkl. met nieuwe vert. p. 45) : „van Hem, die alles in alle opzichten vervult." Bij de verklaring zegt hij : „Want hemel en aarde met alle schepselen bestaan, voor zoover zij heerlijk zijn en het goede genieten mogen, krachtens het verlossingswerk van den Heere Christus." Hier wordt dus het vervullen van allen duidelijk als vrucht gezien van Christus' verlossingswerk. „Wanneer Hij niet als Middelaar (der verlossing) ware gesteld en opgetreden, was de geheele wereld bij 's menschen overtreden in het Paradijs, terstond in puin gestort."

De opvatting, dat van den verhoogden Christus de natuurlijke zoowel als de geestelijke zegeningen toevloeien, kunt ge

ook vinden bij Calvijn ; b.v. in zijn Kommentaar op het Evangelie naar Johannes 6 : 11. Hij zegt daar : „Bovendien heeft Christus openlijk verklaard, dat Hij de wereld niet alleen het geestelijk leven geeft, maar ook van den Vader gesteld is om de lichamen te voeden. Want de overvloedigheid aller goederen is Hem in handen gegeven, opdat dezelve door Hem als door een goot, in ons uitgestort zou worden." In Calvijns uitlegging op 1 Cor. 10 : 9 leest ge : „Want gelijk God den zijnen nooit is genadig geweest, dan door dezen Middelaar, alzoo heeft Hij ook geen weldaad gegeven, anders dan door deszelven hand."

„Nu is dit niet de eenige passage in Calvijns geschriften", ik haal hier H. Kuiper, Calvin on Common Grace aan, p. 213, „waarin hij verzekert, dat Christus als Verlossings-Middelaar stoffelijke en aardsche weldaden uitdeelt, zoo goed als geestelijke zegeningen. Calvijn leert in tal van plaatsen, dat het aan Christus en zijn verlossend werk verschuldigd is, dat de geloovigen erfgenamen van hemel en aarde zijn gemaakt. Het is Christus, die herstelt voor de geloovigen, wat zij door Adam hebben verloren. Zoo hebben, dank zij Christus als Verlossings-Middelaar, de geloovigen recht op de verschillende gaven van Gods genade, hierbij gerekend stoffelijke gaven als brood en water. Calvijns geschriften geven ons goede reden om te gelooven, dat hij beschouwt, dat de stoffelijke zegeningen, welke de geloovigen ontvangen, zegeningen, die de niet-uitverkorenen op gelijke wijze verheugen, vrucht zijn van het kruis van Calvariën. (III, 25, 9 ; Ps. 8, 6—10 ; Matth. 14, 20 ; Joh. 6, 11 ; 1 Tim. 4, 3 ; Hebr. 2, 5—6)."

De gaven der Gem. Gratie beschouwt dan ook Calvijn, al heeft hij deze opvatting niet in systeem gezet, als vrucht van Christus' zoenverdienste.

Hoe Calvijn dan meent, dat de ongeloovigen deze gaven genieten ? Zij bezitten ze wel, maar dit is niet wettig. Op 1 Tim. 4 : 3 lezen we zelfs : „Daarom al wat de ongeloovigen gebruiken, dat stelen of rooven zij, gelijk het hun niet toe-

komt." H. Kuiper merkt het zoo fijn op en ik meen dat hij hier ook het juiste grijpt: „Calvijn zegt het niet in zooveel woorden, maar hij suggereert de gedachte, dat Christus, in Wiens hand de Vader alle dingen heeft overgegeven, zóó de tijdelijke gaven uitdeelt, dat de ongeloovigen ontvangen de kruimkens, die vallen van de tafel, die hij bereid heeft voor hen, wier zonden Hij droeg aan het kruis (III, 25, 9; Joh. 6, 11; 1 Tim. 4, 3)."

Van „stelen en rooven" van Gods genadegaven door de ongeloovigen mogen we naar de Schrift niet spreken. Wel in dezen zin, dat elke gave, waar we God niet voor danken, roof aan God is, een roof, waaraan de geloovigen zich evenzeer schuldig maken als de ongeloovigen. Maar niet zoo, dat ze eigenlijk voor de geloovigen bedoeld zijn en de ongeloovigen ze per ongeluk, tegen Gods bedoeling nemen. God doet zijn zon opgaan over boozen en goeden. Die genade, die zegen, we stemmen het Calvijn volkomen in, is te danken aan Christus' verlossingswerk. Waar dit voor de geloovigen geldt, moet het ook voor de ongeloovigen zoo wezen. Gelijk we het reeds eerder opmerkten: Ook de onvruchtbare rank, zoolang ze nog aan den wijnstok is, geniet den zegen van den wijnstok. Ook de ongeloovige, zoolang hij in dit leven is, geniet de vrucht van Christus' verdienste. Opdat hij zich bekeeren mocht.

Zoo stroomt dan, naar de Schriften, ook de Gemeene Gratie ons toe van het kruis van Golgotha.

Gemeene Gratie is in deze gevallen wereld alleen bestaanbaar als de bodem, waarop het kruis is geplant.

Gemeene Gratie van zondaren is alleen mogelijk, wanneer Christus in zooverre de schuld van hen nam, als de gratie hun deel wordt.

Gemeene Gratie kan zondaren alleen toestroomen, als vrucht van Jezus' heerlijkheid, het loon voor den arbeid zijner ziel.

Buiten het kruis was alles duisternis, verderf, dood. Van

het kruis straalt het licht van Particuliere en Gemeene Gratie af. Zoo is Christus het licht der wereld.

Het doel van die in het volle licht staan, hun heilige roeping zij, steeds door, allen die in de schaduw staan, die slechts de Gemeene Gratie kennen, tot het volle licht, de Particuliere Genade te roepen. Want wat baten de tijdelijke zegeningen den mensch, zoo hij den eeuwigen zegen mist ?

KRONIEK.

Herdenking der Afscheiding. — Ministerieel bezoek. — Over preeken. — Vormen en Manieren.

In dit eeuwjaar van de Afscheiding ontbreekt het werkelijk niet aan belangstelling voor het gebeurde in 1834.

Ik heb den tijd nog gekend, dat wij, Afgescheidenen, als we 's Zondags naar 't kleine kerkje stapten, voor „afgescheiden Knikkeriaan" werden gescholden.

Onze christelijke school heette de Afgescheiden school, en dat beteekende nog altoos een tikje minder crediet dan de school der Hervormden.

„Fijnen" werden we in de omwandeling genoemd. O, wee, wanneer we als jongens op Zaterdag een emmer water van een dienstmeid omvèrschopten : „Dat zijn er dan nog wel van de fijne school !"

Nu zijn we veertig jaar verder ; we maken ons op om de Afscheiding waardig te herdenken.

Ziedaar, in de bladen verschijnt het bericht, dat de Minister-president de Octoberviering in Kampen zal leiden. En de ministers *Van Schaik* en *Marchant* hebben verklaard, dat zij een dier dagen hopen aanwezig te zijn.

Hoe men nu over die tegenwoordigheid van zoo officieele personen bij deze kerkelijke plechtigheid ook denken mag, dit staat in ieder geval vast, dat daarmee de smaad, waarmee de Nederlandsche regeering van 1834 en daarna, de Afgescheidenen bejegend heeft, wordt weggenomen.

Een eeuw geleden hebben zij gevraagd om de gelijke bescherming, welke aan alle in het Rijk bestaande gezindheden bij de Grondwet gewaarborgd was.

Tevergeefs ! Ze werden voor een *nieuwe secte* gehouden, en daarom werden hun vergaderingen van meer dan twintig vrije mannen en vrouwen, die zonder toestemming van het

Gouvernement een gebed, een lofzang tot God omhoog wilden heffen, door dragonders uiteengejaagd......

De regeering van 1934 denkt er anders over.

Niet alleen *gelijke bescherming*, zij kent de Afgescheidenen door haar officieele vertegenwoordiging ook *gelijke waardeering* met andere kerkengroepen toe.

Dat is gelukkig.

Meer zien we echter in die tegenwoordigheid der Ministers ook niet.

Men heeft haar voorgesteld als een eenzijdige begunstiging. Een voortrekken van de Gereformeerden boven de Christelijk Gereformeerden en de Gereformeerden in Hersteld Verband.

Ik geloof daar niet veel van.

Minister Colijn is Gereformeerd, en heeft, naar ik mij vast meen te herinneren, nog voor hij minister werd, in het Voorbereidend comité zitting genomen.

Was er billijke reden voor hem geweest, om daar uit te treden, nadat hij Minister geworden was?

Als er iemand van kerkelijke oneenigheid wars is, dan voorzeker Dr. Colijn.

Ds. van den Brink en de Gereformeerden in H. V. hebben allerminst reden om het optreden een weinig tactvolle daad van *Dr. Colijn* te noemen, „die daardoor aan de Chr. Geref. Kerk a.h.w. een slag in het aangezicht geeft."

Zelf zegt Ds. v. d. Brink, dat de kerken van het O. V. in *formeel-historischen* zin de voortzetting zijn van de kerk der Afscheiding! Welnu waar de tegenwoordigheid der Ministers ongetwijfeld een louter *formeel-historisch karakter* draagt, zijn ze toch meer op hun plaats, wanneer zij in hun kwaliteit in *Kampen* bij de viering tegenwoordig zijn, dan in *Apeldoorn!*

Ds. v. d. Brink — ik laat dit overigens voor zijn rekening — acht, dat de Chr. Geref. kerk in *materieelen* en *moreelen* zin meer grond heeft zich de voortzetting van 1834 te noemen; welnu, stel u voor, dat de regeering zich deswege in

Apeldoorn met voorbijgang van Kampen zou laten vertegenwoordigen. Had ze dan niet juist datgene gedaan, waarvan de Wekker oordeelt, dat de ministers van Justitie en Onderwijs weinig verstand zullen hebben n.l. het kerkelijk vraagstuk, dat hier ter wille van God en Zijnen Christus moet gesteld worden, naderen ?

Ik vermoed overigens, dat de beide ministers over al die diepzinnigheden niet eens gedacht hebben. Ze hebben een uitnoodiging ontvangen van een groote kerkengroep, die een officieele herdenkingssamenkomst belegt.

Ze gevoelen, dat er jegens die Afgescheidenen, van een eeuw geleden ook officieel het een en ander goed te maken is. Daarom neemt juist de *minister van Justitie* de invitatie aan ; en de minister van Onderwijs en *Eeredienst,* die zelfs ambachtsscholen pleegt te openen, wil niet achterblijven......

Laat men nu de Gereformeerden niet beschuldigen, dat zij die invitaties hebben verzonden wijl zij hoogmoediglijk gemeend hebben toch ook een voortzetting van de Afgescheidenen te zijn......

Of het in Apeldoorn of in Kampen gebeurt, ik kan begrijpen, dat iemand, die zelf — hetzij hij op dit moment lid is van de Chr. Geref. of de Geref. kerk — den smaad van de Afgescheidenen nog mee heeft ondervonden, eenigszins ontroerd het bericht der ministerieele vertegenwoordiging in October gelezen heeft.

Wij voor ons gaan er niet hoogmoedig op. Er ligt onmiskenbaar grooter gevaar in voor 's Heeren Kerk wanneer haar baan zeer effen is, dan wanneer de tegenstand groot is.

Maar als ik aan vaders en grootvaders denk, dan verwonder ik me en ik denk aan Ps. 113 : 4 :

„Wie is aan onzen God gelijk
Die armen opricht uit het slijk ;
Nooddruftigen, van elk verstooten,
Goedgunstig opheft uit het stof
En hen verrijkt met eer en lof,
Naast prinsen plaatst en wereldgrooten ?"

Misschien is het gemakkelijker gezegd dan beleefd, nu ik zelf tot de Gereformeerden behoor, die hun viering in Kampen zullen houden, maar ook wanneer Apeldoorn met het ministerieele bezoek vereerd zou geworden zijn, zou ik mij — al kon ik die voorkeur niet begrijpen — toch trachten op te werken tot de hoogte om er een eer in te zien voor die vaderen, die hoe men de tegenwoordige verdeeldheid ook taxeeren moge, onze gemeenschappelijke vaderen zijn, in wier eereherstel — waar dan ook — ik mij verblijd. —

De besprekingen op onze predikantenconferenties over de preek ebden in de pers nog wat na.

Het wijze woord van de Leeuwarder Kerkbode over den zegen onder de predikatie, dien we meer zoeken moeten „in de kracht van het Woord, dat op onze ziel aankomt, dan in de kracht van den mensch, die het brengt", ook de waarschuwing in de Reformatie tegen het naloopen der predikanten in de groote steden, is zeker naar het hart van het meerendeel van Jeruzalems profeten gesproken.

Maar...... de hoorders hebben ook hun rechten.

Overweging verdienen ongetwijfeld evengoed de verstandige opmerkingen die het R.-K. blad *De Tijd* eenige maanden geleden over de predikatie ten beste gaf :

> „Uitgaande van de veronderstelling, dat de huidige preek zuiver van leer en dus goed voorbereid, doorgewerkt en doordacht is, alvorens te worden uitgesproken, voelt men meestal gebrek aan een rechtstreekschen toon, een zorgvuldige instelling op zijn gehoor. Wij spreken nu over de methode en niet over den inhoud.
>
> Zijn de preeken in praktijk niet al te dikwijls een koude, onpersoonlijke weergave-volgens-de-boeken, ondanks de studie die er aan besteed is en de substantieele waarheid die zij bevatten ? Is men niet dikwijls stroef en afgemeten in plaats van vertrouwelijk en levendig van toon te zijn ?

Hoe meer men den indruk wil wekken van degelijkheid, hoe ongenaakbaarder men wordt.

De preek lijkt wel een dissertatie doorspekt met bewijzen en...... is doodvermoeiend.

Onvermijdelijk doet zich dan een onverwacht resultaat voor, dat wel is waar te voorzien ware geweest. Deze dissertatie, overladen met bijbelteksten en om zoo te zeggen bestaande uit eerbiedwaardige formules en verouderde vergelijkingen, komt van dien preekstoel neer en wordt onwillekeurig met 'n bezwaard hart door de toehoorders ontvangen......

Toch wilde de spreker niet langdradig of al te theoretisch zijn. Hij was alleen maar diep doordrongen van de waardigheid van zijn rol en de heiligheid van een missie, die in zekeren zin huiveringwekkend is. Maar hoe juist deze overtuiging ook moge zijn, is zij een reden om niet eenvoudig en in gepaste mate, vertrouwelijk van toon te zijn ?"

Tot hiertoe het eenigszins lange citaat, dat ik als pendant geef, van de eischen die den hóórder gesteld worden.

De hoorders moeten niet weglóópen, maar de dominee moet zijn menschen ook niet wegjágen.

De vergelijking gaat alleen dan niet mank, wanneer de ideale hoorder met den idealen prediker wordt vergeleken.

Het is voor mij altoos nog een raadsel, hoe de menschen week aan week tweemaal op een Zondag naar ons kunnen zitten luisteren. Respect voor het ambt ongetwijfeld ; eerbied voor de boodschap ; maar ik vrees, dat de hoorders over 't algemeen meer respect toonen voor den predikant in hun geduldige aandacht, dan de predikant voor de hoorders in de wijze, waarop hij zich op zijn predikatie prepareert en haar voordraagt.

Als we wat meer tijd hadden, zou een avond in de week, waarop we als collega's onderling voor elkander om beurt

een preek hielden, met recht op vrijmoedige critiek niet onnuttig zijn.

Er zou in die critiek op vorm en inhoud en voordracht wat voor den dag komen onder de heeren. Ouderlingen en zoo zou ik daar niet bij willen noodigen.

We moeten ook eerlijk zijn: Er zijn van die gezegende talenten, die je bij het eerste woord al te pakken hebben; en Amen zeggen voor je er om denkt. Een poging om het geheim daarvan te weten te komen, zou onze gemeenten meer ten goede komen, dan onze jalouzie of onverschilligheid.

Ik ben dankbaar voor het waarschuwend woord, dat afmaande om te „loopen"; maar als ik aan de theologische studenten denk van vroeger en tegenwoordig in steden, waar men gaan kan te kust en te keur, dan hoop ik dat wij, gevestigde dominees, niet zullen gemeten worden met de maat, waarmee wij zelf in onzen zwarten tijd onze a.s. collega's maten.

Over de eenheidsbeweging schrijf ik dezen keer maar niet.

Het voorspel van Ps. 133, dat uit Aalten tot ons doordrong, heeft nog niet tot het gemeenschappelijk zingen van het koor geleid.

Laten we er het beste van hopen.

Ten opzichte van onze Chr. Gereformeerde broeders ben ik niet zoo pessimistisch.

Maar de lezers van de Banier worden meer in haat tegen dan in toenadering tot de Gereformeerden opgevoed.

De Banier vond het oorbaar naar aanleiding van een stemming in een Gemeenteraad een gedicht op te nemen, waarin dit moois voorkomt:

„Dat zijn nu strijders voor het recht
  En volgers van Calvijn!
Het is hier niet te veel gezegd
  Dat zij belagers zijn
Van al wat bukt voor 's Heeren Woord
  En zijn onbreekb're Wet......

O, droef geval dat in ons land
De geest van 's werelds eeuw
Door d' Antiman zijn strikken spant
Met schijn van vroom geschreeuw!

Prof. W. in de Reformatie vangt zijn Vierde Artikel over „Onze omgang met elkander" met deze uitspraak aan:

„De worsteling der heiligmaking richt zich ook op onzen omgang."

Inderdaad.
Ook op onzen omgang met elkander in geschriften.

Z. v. D.

RECENSIEN.

H. Diemer. **„Het Duitsche Nationaal-Socialisme".** *De West-Europeesche democratie op de proef gesteld.*
J. H. Kok, Kampen.

Dit is een onmisbaar boek voor ieder, die het Duitsche Nationaal-Socialisme wil kennen. Hier wordt ons buitengewoon veel feitenmateriaal geboden. En tot een juiste beoordeeling van het Nat.-Socialisme is het zoo noodig, dat we, naast de principieele critiek op het stelsel en zijn uitgangspunten, ook de practijk kennen. De beginselen maken de geschiedenis, maar er zit ook een kern van waarheid in het tegendeel : de geschiedenis maakt op haar beurt weer beginselen.

Er is alle geval een wisselwerking.

Daarom is het onjuist, wijl eenzijdig, een beweging of richting uitsluitend principieel te beoordeelen. Evengoed, als het onjuist is, wijl eenzijdig, een beweging of richting uitsluitend uit de historische situaties te verklaren.

Het eerste is even stram als het laatste gevaarlijk is.

Het eerste verliest de werkelijkheid onder de voeten, het laatste loopt gevaar in de verklaring tegelijk een rechtvaardiging te zien.

En om beide gevaren te ontloopen, is het zoo goed, dat we niet alleen principieele studies over het Nat.-Socialisme hebben, maar ook studies over de practijk.

Dat laatste hebben we nu ontvangen op een schitterende wijze van den heer Diemer.

De schrijver tracht elk verschijnsel te verklaren, niet alleen door de principieele maar ook de historische achtergrond te laten zien. Zoo b.v. in het hoofdstuk over „Het Jodenvraagstuk". Wij zien hier inderdaad een vraagstuk, zooals we dit

in ons land niet kennen. De Joodsche invloed in de pers, de politiek, cultuur en vrije beroepen was onevenredig groot. Natuurlijk rechtvaardigt het verklaren uit de omstandigheden het anti-semitisme niet, maar het is wel goed, als we alle factoren in het oog houden. En dat leert ons dit boek.

Hier is ook iemand aan het woord, die zelf enkele malen in Duitschland de zaken grondig bezien heeft. Het is frisch en nuchter en gij gevoelt, dat hoewel dit boek niet allereerst een principieele studie bedoelt te zijn, toch principieel gedragen wordt. Indien we de bedoeling en de opzet van het boek vergaten, zouden we geneigd zijn te zeggen : Het is over het geheel wel wat te waardeerend en te weinig scherp-afwijzend. Weldadig doet aan, dat de schrijver zoo afkeerig is van het liberaal individualisme en dat hij, hoewel terecht onvoorwaardelijk de corporatieve staat afwijzend, zeer waardeerend en hoopvol staat tegnover de corporatieve ordening van de maatschappij, „welke in haar diepste wezen steunt op het christelijk solidariteitsbeginsel en van onderen op moet groeien, al moet dit groeien bevorderd worden door de Overheid". (pag. 208).

De laatste hoofdstukken zijn niet de minste.

Ernstig klinkt „De historie moet ons waakzaam doen zijn". „De historie is niet voor niet geschreven". Het Calvinistisch fundament moeten we behouden, maar dat wil niet zeggen, dat we het historisch geworden (en in veel opzichten *verworden*) maatschappelijk stelsel gaan vergoddelijken en „krachtig steunen om het in het leven te behouden". „Wij gevoelen ons toch niet al te goed thuis in een individualistisch getinte samenleving, waartegen we vroeger onze stem verheven hebben ?" Inderdaad... God houdt gericht in deze wereld. De vruchten der Fransche revolutie, die wij allen te eten hebben vandaag, zijn wel heel bitter. En toch..., wat was die boom der Fransche revolutie in veel opzichten mooi en zegenrijk, even mooi en zegenrijk als de boom der nationaal-socialistische revolutie, maar let aanstonds op de vruchten. Het gaat om waarborgen voor de toekomst, om het gevaar-

loos uitgroeien, om zegenrijke consequenties, dus om schriftuurlijke uitgangspunten.

Geve God, dat de volkeren gaan verstaan, dat buigen voor Gods wetten „leven" beteekent, en dat elke revolutie in welke vorm ook snelle of langzame zelfmoord beteekent.

Ten slotte nog dit: De uitgave is boven alle lof, de vele illustraties actueel en fijn uitgevoerd.

Kampen. J. OVERDUIN.

Onsterfelijkheid en opstanding? Door *Prof. Dr. G. van der Leeuw. Kerkopbouw-Geschriften. Reeks I no. 1.*

Van Gorcum & Comp. N.V. Assen. 1933.

Prof. Dr. G. van der Leeuw bespreekt hierin eerst *Primitieve voortzetting van het leven,* dan *Het sterfelijk lichaam en de onsterfelijke ziel,* en eindelijk *De opwekking van den mensch.* Hij schrijft: „Dat" — te weten het vasthouden door de kerk aan de opstanding des vleesches — „beteekent natuurlijk niet, dat dit lichaam, dat ik thans ben, straks ook nog bestaat. Het lichaam sterft. Maar ook de geest, de ziel, die ik thans ben, zal straks niet bestaan. Ook de ziel sterft. Doch het geheele leven van den mensch wordt door God vernieuwd", blz. 10. Zou daarmede de identiteit van den mensch en persoon niet wegvallen, zoodat er van vernieuwing en opstanding in het geheel niet gesproken kon worden? De Heilige Schrift leert in elk geval wel iets anders, Joh. 5 : 28—29. Zij zegt wel, dat de lichamen der opgestanen anders zullen zijn, dan thans, maar toch dezelfde, als die ten grave gingen. I Cor. 15 : 35 vv. Daarbij leert de Heilige Schrift, dat er eene tweeërlei opstanding is. Ook die niet in Christus gelooven, en Hem verwerpen, zullen toch opstaan. Daarom gaat niet zonder meer op het zeggen: „Zooals zonde en dood, zoo hangen ook genade en opstanding op het nauwst samen", blz. 13.

S. GREIJDANUS.

Langs den Heirweg door *Willem de Mérode.*
Kampen, Kok 1932.

Een bundel gedichten, aangekondigd als dateerend uit de jaren 1929—1932, behoudens enkele uit 1926.

RIDDERBOS.

A. Janse, **De heerlijkheid der Psalmen als liederen des verbonds.**
Uitgeversbedrijf „De Pauw", Culemborg.

In het (uit Nov. 1933 dateerende) „Woord vooraf" brengt de heer Janse zijn geschrift in verband met het meeningsverschil, dat zich in den boezem onzer kerken openbaarde inzake de uitbreiding van den bundel „Eenige Gezangen". Hij kan zich bij de te Middelburg gevallen beslissing wel neerleggen, en heeft ook bezwaar tegen sommige tegenstanders daarvan, maar richt zich toch inzonderheid tegen de gedachte, alsof „alleen-Psalmen" armoede zou zijn. Hiertegenover wil hij in zijn geschrift iets van den rijkdom der Psalmen laten zien. Hij doet dit op frissche en geestdriftige wijze, en in een gezonden Schriftuurlijken geest. Zijn beschouwingen zijn der kennisneming en overdenking ten volle waard.

RIDDERBOS.

Dr. C. J. Goslinga, **Het boek der Richteren opnieuw uit den grondtekst vertaald en verklaard.** Eerste Deel. Hoofdst. 1—12.
Kampen, Kok. 1933.

Een nieuw deeltje van de Korte Verklaring, dat de serie eer aandoet. Dr. Goslinga heeft zijne belangrijke en interessante stof behandeld op de wijze, waardoor hij zich ook vroeger heeft doen kennen : serieus in het groote en in het kleine beide. Zoowel de behandeling der Inleidings-vragen als ver-

taling en verklaring getuigen van nauwkeurigheid en voorzichtigheid. Niet het minst van beteekenis is, dat de auteur het theologisch karakter der Schriftuitlegging ten volle handhaaft door overal de openbarings-beteekenis der verhaalde geschiedenis te doen uitkomen, wat ook de waarde van zijn verklaring voor de praktijk ten zeerste verhoogt. Het geheel laat zich met genot en stichting lezen ; en wie b.v. naar stof voor Bijbellezingen zoekt, kan hier te recht.

RIDDERBOS.

Jaarbericht no. 1 van het Voor-Aziatisch-Egyptisch Gezelschap „Ex Oriente Lux".

N.V. Boekhandel en Drukkerij voorheen E. J. Brill.

Volgens het „Ter Inleiding" wil „Ex Oriente Lux" allereerst onder de studenten en afgescheidenen aan Nederlandsche Universiteiten de geestdrift wekken en onderhouden voor het licht, dat door de opgravingen in Egypte en Voor-Azië is en wordt ontstoken. Tevens vraagt men de belangstelling van breedere kringen van het Nederlandsche publiek.

Tot dit doel dient dan ook het „Jaarbericht", waarvan het 1e nummer hier wordt aangekondigd. Er wordt o.a. in gehandeld over de jongste publicaties en gebeurtenissen op het gebied van Egyptische philologie, Egyptische archaeologie, Voor-Aziatische philologie, Voor-Aziatische archaeologie ; en over aanwinsten van openbare en particuliere verzamelingen in Nederland.

Men kan van „Ex Oriente Lux" lid-student worden voor *f* 7.50 per jaar (en is dan tevens lid van het Oostersch Genootschap in Nederland) en lid-begunstiger voor *f* 2.50 per jaar ; in beide gevallen ontvangt men het Jaarbericht gratis. Men geeft zich op bij den secretaris-penningmeester, den heer A. A. Kampmann Jr., Burgem. Meineszlaan 59a, Rotterdam.

Dit eerste Jaarbericht toont, dat het voor belangstellenden de moeite en de kosten loont.

RIDDERBOS.

L. Glahn und *L. Köhler.* **Der Prophet der Heimkehr.** (Jes. 40—66). Vol. I: Die Einheit von Kap. 40—66 des Buches Jesaja. Vol. II: Das Buch Jesaja Kap. 56—66, tekstkritisch und metrisch behandelt.

Kopenhagen, Levin & Munksgaard. Giessen, Töpelmann 1934.

Vol. I is van Dr. L. Glahn, „Pastor" te Kopenhagen. De auteur verdedigt de eenheid van Jes. 40—66, niet om ze aan Jesaja toe te schrijven, maar om ze in hun geheel toe te kennen aan Deuterojesaja. Hij bestrijdt dus de tegenwoordig, op initiatief van Duhm, veelal gevolgde voorstelling, volgens welke het geschrift van Deuterojesaja met h. 58 zou eindigen, en de volgende hoofdstukken zouden zijn òf van één lateren auteur, den zgn. Tritojesaja, òf van verschillende auteurs; in beide gevallen uit den tijd na de ballingschap. Dit laatste wordt ook door Glahn toegegeven, maar hij denkt zich dit dan (evenals trouwens reeds anderen vóór hem) op deze wijze, dat Deuterojesaja zelf den terugkeer uit de ballingschap heeft medegemaakt, en daarna de latere hoofdstukken heeft geschreven.

Het is duidelijk, dat voor wie met ons wenscht vast te houden aan het Jesajaansche auteurschap, althans van den hoofdinhoud, van het boek Jesaja, de hier behandelde vraag niet op het eerste plan staat. Men kan ook niet zeggen, dat deze publicatie is een begin van terugkeer in de richting van het door ons ingenomen standpunt. Zelfs kan men van oordeel zijn, dat de stelling van den Jesajaanschen oorsprong van den hoofdinhoud van het geheele boek het best valt te verdedigen, als men voor de gedachte aan latere toevoegingen of omwerking plaats laat. In ieder geval staat het voor Dr. Glahn evengoed vast als voor Duhm, dat Jes. 40—66 deels uit den exilischen, deels uit den na-exilischen tijd dateert.

Overigens moet worden gezegd, dat de auteur zijn onder-

werp op degelijke wijze heeft behandeld ; en dat het ook niet ontbreekt aan opmerkingen en uiteenzettingen, waarvan wij met sympathie kennisnamen. Zoo inzonderheid, wanneer hij op blz. 122 vv. de wezenlijke eenheid van „geestesrichting" tusschen beide groepen van profetieën (40—55 en 56—66) aantoont.

In Vol. II van onze publicatie biedt Dr. L. Köhler, hoogleeraar te Zürich, eene tekstkritische en metrische behandeling der hoofdstukken 56—66 ; in dezen vorm, dat hij geeft een critischen tekst met vertaling, en daaraan opmerkingen over den tekst en het metrum toevoegt ; een en ander als vervolg op zijn in 1923 verschenen Deuterojesaja, waarin hij h. 40—55 behandelde.

De combinatie van beide publicaties hangt blijkens het voorbericht samen met een bezoek, door Dr. Glahn in 1926 aan Prof. Köhler gebracht.

RIDDERBOS.

Varia.

In „de wet op de Godslastering en haar particuliere geschiedenis" (Van Gorkum, Assen) heeft de heer J. Nijse inzake de Godslasteringswet de officieele gegevens (memorie van toelichting, voorloopig verslag der Tweede Kamer, en de in de beide Kamers gehouden redevoeringen) naar den hoofdinhoud bijeengebracht.

In „de Haarlemsche Bonsdag 1933" (uitgave van het Bondsbureau, Amersfoort) vindt men bijeen niet minder dan tien, bij gelegenheid van dien bondsdag gehouden, redevoeringen ; waaronder bijzondere aandacht gevraagd wordt voor de belangrijke referaten over „gezag en jeugd", gehouden door de heeren Mr. J. A. de Wilde, J. Schouten en C. Smeenk.

RIDDERBOS.